

О.В. Кунашенко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. – 36. статей : – Ялта РВВ КГУ, 2011. – вип. 29. – Ч.1. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/pspo/2010_29_1/Sharata.pdf. – Назва з екрана.

The problem of forming the culture of the personnel administration in the future managers is considered in the article. The connection between the culture of managing the staff and the manager's professional culture is revealed too. The author proposes the structure of the culture of managing the personnel and substantiates the components of the above mentioned structure.

Key words: *manager, training in a specialty, professional culture, culture of managing the staff, components, structure, activity.*

УДК 371.132+371.134:373.3

Размолдчикова І. В.

ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ СИТУАЦІЇ ЯК МОТИВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядаються практичні аспекти застосування проблемно-пошукових ситуацій для створення соціально-педагогічного іміджу вчителя.

Ключові слова: *імідж, проблемно-пошукові ситуації, взаємодія, умова, фактор, мотив.*

Орієнтація технологій навчання на ринок освітніх послуг із високою конкуренцією передбачає підвищення вимогливості до якості знань, що продиктовано соціальним замовленням на підготовку висококваліфікованих спеціалістів.

Важливим інститутом формування в індивіда інноваційності є освіта. Основоположник соціології знання К. Манхейм так сформулював підхід до освіти: освіта формує не людину взагалі, а людину в даному суспільстві і для даного суспільства; найкращою освітньою одиницею є не індивід, а група; групи відрізняються за розміром, цілями, функціями; в процесі навчання розробляються різні моделі поведінки, яких повинні дотримуватись індивіди в групах; межа освіти в суспільстві не може бути адекватно зрозумілою, поки вона відокремлена від конкретних ситуацій, в які потрапляє кожна вікова група, і від соціального устрою, в якому вона формується [1, с. 41-48]. Саме тому, у своїй роботі ми досліджували роботу групи, а не окремого індивіда.

Психологічна наука розрізняє два види мислення – репродуктивне і продуктивне. У процесі репродуктивного мислення людина виконує завдання, спираючись на відомі правила, формули та інші теоретичні твердження. Це – застосування знань для вивчення хоча й нового питання, але подібного до попередніх. Продуктивне мислення передбачає відкриття факту, раніше невідомого: виведення правила, обґрунтування закономірності, способу дії.

Загальновідома думка вчених, які досліджують процес навчання, що продуктивне мислення найбільш ефективно розвивається й активізується за допомогою проблемного навчання [3, с. 5].

Проблемне навчання – 1) один із видів розвиваючого навчання, істотною відмінністю якого є зближення мислення людини з психологією навчання; 2) націлює на розвиток пізнавальних можливостей учнів, на стимулювання дослідницького і творчого підходу до оволодіння знаннями. Суть проблемного навчання полягає в пошуковій діяльності учнів, яка починається з постановки запитань, розв'язання проблем і проблемних завдань, у проблемному викладі й

поясненні навчального матеріалу викладачем, у різноманітній самостійній роботі студентів [2, с. 179]. Проблемне навчання ґрунтується на системі проблемних ситуацій. У створенні власного професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів – це постановка перед студентами певного пізнавального завдання, яке містить у собі суперечність, викликає дискусію, спонукає до роздумів, пошуків, висновків.

Мета створення проблемної ситуації – це засвоєння програмового матеріалу й на його основі створення власного професійного іміджу.

Серед критеріїв проблемної ситуації, що забезпечують активізацію пізнавальної діяльності, виокремлюють такі:

- а) орієнтування в розв'язуванні проблемної ситуації на максимальну самостійність студентів, їхню пізнавальну й дослідницьку діяльність;
- б) значущість розв'язання проблемної ситуації для студента;
- в) динамічність проблемної ситуації.

Враховуючи це, ми використовуємо на практичних заняттях зі «Вступу до спеціальності» та «Основ сценічного та екранного мистецтва» ситуації суперечності між наявними знаннями студентів і тими, які необхідні для розв'язання даної проблеми; ситуацію необхідності – вибрати ту систему знань, яка забезпечить розв'язування даної проблеми; ситуацію суперечності між наявними знаннями та вміннями й новими практичними умовами їх використання для вирішення окресленої на занятті проблеми, або між теоретичною можливістю розв'язати дану проблему і практичною нездійсненністю її розв'язання в даних конкретних умовах.

Метою статті є висвітлення окремих аспектів проблемно-пошукових ситуацій та їх вплив на формування соціально-педагогічного іміджу вчителя.

Будь-яке навчання у школі чи вузі – складний багатофакторний процес. Частина з факторів освітнього середовища сприяють навчанню, вихованню та розвитку, частина – їх гальмують. Переважна більшість факторів успішності навчальної діяльності пов'язана зі сприйняттям і особистістю студентів, їх психофункціональним станом, змінах мотивів, емоцій, почуттів і настроїв протягом навчального процесу.

На думку науковців М. Немова, Н. Дуранова, умови й фактори відрізняються одне від одного своїми функціями, але можуть збігатися за своїм змістом.

Фактор (лат. *factor* – такий, що робить, виробляє) – причина, рушійна сила, істотна обставина в будь-якому процесі, що визначає його характер або окремі властивості.

Фактор – це причина, рушійна сила, яка безпосередньо обумовлює процес ефективного формування іміджу, визначає його характер або окремі риси [6].

У результаті узагальнення теоретичних знань із педагогіки, психології, філософії, нами були виявлені наступні структурні групи факторів, які впливають на формування професійного іміджу майбутнього вчителя: зовнішні (об'єктивні); внутрішні (суб'єктивні). Виокремлені групи мають чітко виражені ознаки і взаємозв'язки з умовами формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів.

До зовнішніх (об'єктивних) факторів ми віднесли такі: ставлення суспільства до професії вчителя; престиж (соціальна значущість) професії; соціальні очікування (суспільний запит на професійно-особистісні якості); освітній потенціал соціального середовища; стимули (система пільг і заохочень); матеріальні умови життя вчителя; рівень кваліфікації педагогічних кадрів; зацікавленість у наданні якісних освітніх послуг (учнів, батьків, працівників органів освіти).

Зовнішні фактори детермінують такі організаційні умови:

- наступність усіх етапів формування багаторівневого професійного іміджу вчителя початкових класів;
- взаємозв'язок методологічної, педагогічної, психологічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів з етапами формування його професійного іміджу;
- розробленість змісту освітнього простору із засвоєння системи знань, умінь та навичок педагогічної іміджології;

- використання сучасних розвиваючих технологій, спрямованих на формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів.

Внутрішні (суб'єктивні) фактори: рівень і стійкість мотивації студентів для формування професійного іміджу; їх готовність до систематичної навчальної діяльності; саморозвиток і самовдосконалення особистості.

Фактори визначають наступні особистісні умови:

- формування правильного оціночного ставлення до себе та інших;
- здібність до самодіагностики, готовність до професійного самовдосконалення й саморозвитку;
- створення студентами індивідуальної моделі професійного іміджу, розробка моделей поведінки, схем самопрезентації;
- визначення найбільш значущих професійно-особистісних якостей учителя, які входять у структурні компоненти професійного іміджу.

При визначенні факторів і умов за ступенем значущості для вирішення зазначеної проблеми в контексті нашого дослідження на перший план виходять особистісні і професійні умови формування іміджу майбутнього вчителя початкових класів, серед яких пріоритетне значення мають:

- наявність у студентів педагогічних спеціальностей позитивного мотиваційно-ціннісного ставлення до процесу формування професійного іміджу;
- створення оптимальних умов для саморозвитку студентів з іміджології для поглибленого вивчення механізмів самопрезентації;
- активне залучення студентів у науково-дослідницьку роботу з проблеми формування професійного іміджу в процесі вивчення фахових дисциплін;
- створення студентами адекватних уявлень про професійний імідж учителя початкових класів, схеми ефективної самопрезентації;
- оптимальне використання індивідуальних та колективних форм роботи для забезпечення ефективного цілеспрямованого розвитку всіх компонентів професійного іміджу вчителя початкових класів.

Є. Ільїн обстоював думку про зв'язок між мотивацією і властивостями особистості: властивості особистості впливають на особливості мотивації, а особливості мотивації, закріплюючись, стають властивостями особистості. Мотиваційне значення має, зокрема, прагнення досягнення успіху (Ф. Хоппе), або «мотив досягнення» (Д. Макклелланд), яке розглядається як стійке виявлення потреби індивіда досягти успіху в різних видах діяльності [7, с. 266].

Формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів здійснюється в процесі застосування проблемно-пошукових ситуацій, постійній взаємодії педагога і студентів через педагогічне керівництво з використанням педагогічної техніки (педагогічні вимоги, допомога, оцінка та корекція, педагогічне консультування, стимулювання). У нашій експериментальній роботі цілеспрямований педагогічний вплив на особистість студента відбувався за допомогою переконання, навіювання, підказування, прищеплення, наслідування, направлених на стимуляцію внутрішньої впевненості в необхідності формування професійного іміджу. Таким чином, у свідомості студентів створювалася настанова на досягнення більш високого рівня розвитку професійних і особистісних якостей учителя початкових класів.

Для нашого дослідження великий інтерес представляє узагальнений варіант найважливіших рис особистості, які ми віднесли до рис створення професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів, запропонованих видатним ученим України С. Сисоевою:

- високий рівень соціальної і моральної свідомості;
- пошуково-проблемний стиль мислення;
- розвинені інтелектуально-логічні здібності (уміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо);
- проблемне бачення;

- творча фантазія, розвинене уявлення;
- специфічні особистісні якості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм);
- специфічні провідні мотиви (необхідність реалізувати своє «Я», бажання бути визнаним), творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах праці;
- комунікативні здібності;
- здатність до самоуправління;
- високий рівень загальної культури і високий рівень моральної культури [5].

У своїй роботі ми використовували поради В. Москаленко, яка наголошує, що в соціології і соціальній психології здійснювалися пошуки такої одиниці взаємодії, яку можна було б використати в експерименті.

Широке розповсюдження отримала схема, запропонована американським психологом Р. Бейлзом, яка дозволяє за єдиним планом реєструвати різні види взаємодії в групі. Учений об'єднав спостережувані зразки взаємодії в чотири категорії, в яких зафіксовано виявлення взаємодії, зона позитивних емоцій, зона негативних емоцій, зона вирішення проблем і зона постановки цих проблем.

Усі різновиди взаємодій, або можливих форм поведінки, були поділені на 12 груп, які, у свою чергу, об'єднувались у дві головні категорії: зону постановки й розв'язання проблеми (це власне дії) і зону емоцій (позитивних і негативних), тобто характеристику ставлення індивіда до самої діяльності.

Діяльність групи під час розв'язання спільного проблемного завдання є послідовним переходом від однієї фази до іншої, а саме:

- 1) орієнтування членів групи щодо спільного завдання;
- 2) оцінка ходу розв'язання завдання членами групи;
- 3) контроль;
- 4) прийняття рішення [4, с. 171].

Супроводжуючи цей процес та відповідні дії членів групи позитивні та негативні емоції, схема Р. Бейлза використовувалася і нами в експериментальних дослідженнях.

Схема Р. Бейлза

Зона постановки проблеми	прохання про інформацію, прохання висловити думку, прохання про вказівки
Зона розв'язання проблеми	пропозиція, думка, орієнтація інших
Зона позитивних емоцій	солідарність, зняття агресивності, згода
Зона негативних емоцій	незгода, створення напруги, демонстрація антагонізму

Оскільки людина від народження є невід'ємною частиною взаємопов'язаних і взаємодіючих одиниць, ми розглядали проблемно-пошукові ситуації для створення соціально-педагогічного іміджу вчителя через призму активності особистості. Адже, як наголошують К. Абульханова-Славська, В. Татенко та ін., активна взаємодія між людьми виникає як функція діяльності (предметно спрямованої активності) та поведінки (пасивної взаємодії між людьми).

Аналізуючи взаємодіяльність, деякі автори (М. Обозов, М. Лукашевич) окремо розглядають індивідуальну діяльність (за формулою «мета – засоби – результат») і спільну діяльність (власне взаємодіяльність), називаючи такі її компоненти як когнітивний, емоційно-комуні-

кативний і практичний. Ці компоненти по-різному представлені на рівнях індивідуальної та спільної діяльності.

У спільній діяльності, на відміну від індивідуальної, всі три компоненти представлені в більш повному вигляді, крім того, емоційно-комунікативний компонент є центральним [4, с. 172].

Отже, взаємодію можна розглядати в двох аспектах. Перший аспект – це розглядання взаємодії як контакту двох або більше осіб, що має своїм результатом взаємні зміни їх поведінки, діяльності, стосунків, установок.

Другий аспект – це розглядання взаємодії як взаємно зумовлених індивідуальних дій, що пов'язані циклічною причинною залежністю. У цьому аспекті поняття «взаємодія» використовується для визначення способу реалізації спільної діяльності, мета якої полягає у взаємному узгодженні індивідуальних дій, розподілі і кооперації функцій.

Здійснюючи соціальні дії, кожна людина відчуває на собі вплив інших людей. Ці інші люди можуть активно заперечувати, погоджуватись або виявляти пасивність. У відповідь на таку поведінку особа буде здійснювати соціальні дії, змінюючи спосіб переконання або спосіб діяльності тощо.

Спостереження за створенням та формуванням професійного іміджу майбутніх учителів початкових класів в умовах проблемно-пошукової діяльності свідчить, що одні студенти не відчувають труднощів у створенні власного професійного іміджу, вони самостійно і правильно виконують пізнавальні завдання; інші, правильно розпочавши розв'язання проблемного завдання, не можуть довести її до логічного кінця. А дехто спроможний розпочати роботу з формування іміджу тільки після серйозних консультацій із фахівцями.

Таким чином, узагальнюючи сказане про роль проблемно-пошукових ситуацій у створенні іміджу майбутнього вчителя початкових класів, слід наголосити, що вони за своїм характером наближають студентів до реальних умов професійної діяльності й готують їх до творчої участі у ній, сприяють пробудженню у студентів прагнення до нових знань, активізують їх пізнавальний інтерес, формують прийоми й уміння самостійно набувати знання та застосовувати їх у майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Ионин Л. Г. Культура на переломе (механизмы и направления современного культурного развития в России) / Л. Г. Ионин // СОЦИС. – 1995. – № 2. – С. 41–48.
2. Косенко Ю. М. Загальна педагогіка: [навч. посіб.] / Ю. М. Косенко. – Маріуполь : ТОВ «Друкарня «Новий світ», 2008. – 280 с.
3. Медведюк О. Проблемно-пошукові ситуації на уроках як мотиваційний компонент / Ольга Медведюк // Початкова школа. – 2007. – № 4. – С. 5–7.
4. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу: [навч. посіб.] / Валентина Володимирівна Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
5. Сисоева С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: [навч.-посіб.] / С.О. Сисоева. – К. : Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
6. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л. Ф. Илличев, П. М. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
7. Яцина О.Ф. Феномен успішності педагога / О. Ф. Яцина // Успішність особистості: потенціал та обмеження: Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 18 березня 2010 р.) / За ред. М. Л. Смульсон, М. Л. Зінченко. – К., 2010. – 268 с.

The article deals with the practical aspects of the problem-search situations for creating social teaching teacher's image.

Key words: *image, search the problem-situation interaction, condition factor, motives.*